

Les literatures foranes de menor presència i les crítiques sobre traduccions a *L'Avenç* i *Catalònia*

Manuel Llanas i Pere Quer
(Universitat de Vic)

Aclariment previ

Aquest article complementa i culmina la comunicació que, amb el títol «Traducció i recepció de les literatures francesa, alemanya i hongaresa a *L'Avenç* i *Catalònia*: inventari i valoració», els autors van presentar i llegir el 25 de març de 2009 en el Congrés Internacional sobre *Traducció i Cultura. La literatura traduïda a la premsa hispànica (1868-1898)*, que va tenir lloc a la Universitat de Lleida i les actes del qual es troben en procés de publicació. Per això, i a desgrat que el seu contingut resulta plenament autònom, hem cregut convenient encapçalar-lo amb una recapitulació de les aportacions d'aquella comunicació. Tal decisió ha permès, d'una banda, acompanyar el present text d'un inventari exhaustiu de les traduccions aparegudes en totes dues revistes; de l'altra, esbossar un seguit de conclusions globals; i, en tercer lloc, incorporar un apartat dedicat a les crítiques sobre traduccions que sovintegen a totes dues capçaleres.

Síntesi de la presència de la literatura francesa, alemanya i hongaresa a *L'Avenç* i *Catalònia*

De totes les literatures de què les dues revistes es fan ressò, la d'expressió francesa és àmpliament majoritària, tant en l'estètica positivista-naturalista com en la simbolista. En la primera, Zola hi ocupa un lloc molt rellevant, acompanyat de Daudet, Rosny o Caze; en la segona, encapçalada per Baudelaire (el primer testimoni conegut

de la seva literatura entre nosaltres), hi figuren noms com Leconte de Lisle, François Coppée, Léon Dièrx o Francis Vielé-Griffin, amb una atenció especial a l'obra de dos escriptors belgues francòfons: Émile Verhaeren i Maurice Maeterlinck (de qui *L'Avenç* dona a conèixer la primera traducció en una llengua hispànica). Dins les lletres alemanyes, Goethe i Nietzsche acaparen bona part dels esforços traductors (la de Nietzsche, per cert, passa per ser la primera a una llengua peninsular); flanquegen aquestes dues figures Leopold von Sacher-Masoch i l'hispanista Johannes Fastenrath, al marge d'alguna altra aparició esporàdica, com la de Nikolaus Becker. Finalment, l'interès despertat per la literatura hongaresa es concreta en dos noms: Sandor Petöfi i János Arany, herois de la causa nacional del seu país que compareixen a les pàgines de *L'Avenç* de la mà de Jaume Massó i Torrents.

Literatura anglosaxona

De la literatura en llengua anglesa, apareixen tres autors consagrats: el clàssic per antonomàsia, Shakespeare, i dos abanderats del romanticisme, Burns i Shelley. Al seu costat, Emerson, en un assaig de tall filosòfic, i Rossetti es poden considerar novetats literàries del moment. De Shakespeare, apareix el 1884 a *L'Avenç* (1a època, III, núm. 32) el monòleg de Hamlet traduït directament de l'anglès en decasíl·labs sense rima per Ovidi de Llanza. Tant de Burns, poeta nacional escocès, com de Shelley (aquest darrer ja a *Catalònia* en versió signada per Joan Pérez-Jorba) se'n presenten reflexions íntimes de to pessimista. Més diàfana quant a la influència que pretenia exercir és la presència de Dante Gabriel Rossetti, emblema dels prerafaelites, precursor del simbolisme en pintura i en poesia, traduït per Alfred Opisso i Viñas el setembre de 1898 (*Catalònia*, 1a època, núm. 14-15). La composició «Sant Lluc pintor» tracta sobre l'art i la manera com els símbols li donen vida i representa la primera traducció d'aquest poeta a la península ibèrica.¹ Val a dir que les mostres de poesia anglesa a les nostres revistes responen perfectament a un patró de poesia simbolista, esteticista, tirant a decadent.

1. En opinió manifestada verbalment per la Dra. Marta Palenque, de la Universitat de Sevilla.

Finalment, el text de Ralph Waldo Emerson, traduït per Ramon D. Perés també a *Catalònia* (1a època, núm. 5, 25 abril 1898), representa un exemple clar de l'individualisme i el subjectivisme de l'autor, a qui també podem considerar coetani en la seva recepció. Tot i que el tema no és estrictament literari, la seva lluita contra el convencionalisme, el seu combat contra la imitació hi són ben palesos: «L'home hauria d'aprendre a descobrir i observar aquell llampec de llum que brilla, de dintre estant, a través del seu enteniment, més aviat que no pas a guaitar la brillantor del cel dels poetes i dels savis».²

Encara a *Catalònia*, hem de parlar també de la introducció de dues figures més: John Ruskin i Walt Whitman, a càrrec, respectivament, de Ramon D. Perés i de Joan Pérez-Jorba. La del primer (2a època, núm. 5, 3 febrer 1900) és més aviat una necrològica que incorpora tres breus fragments com a «mostres de l'estil de Ruskin, ja atrevit i casolà, ja naturalment eloqüent, que ajuden a pintar sa exuberant personalitat» Molta més entitat té l'article sobre Whitman (2a època, núm. 6, 10 febrer 1900), que el presenta com un «artista messiànic, que encarna la imatge exemplar d'un poeta modern en el qual l'imperatiu artístic i el social són conciliables».³ L'estudi de Pérez-Jorba comença amb els aspectes poètics per anar cap als aspectes filosòfics de la seva obra: «Literàriament, en Whitman és un poeta incoherent i impressionista. La seva incoherència en la poetisació apar talment consentida i quasi voluntària i això prové, en el fons, de l'íntim anhel de que les idees i les imatges surtin de l'esperit concebudes amb espontaneïtat i lluminoses». A continuació parla de l'individualisme combinat amb l'humanisme i conclou: «En tot lo de Whitman hi ha un gran sentiment per l'individu i per la humanitat».

Literatura italiana

Amb la *Cavalleria Rusticana*, la revista *L'Avenç* ens ofereix la traducció d'un conte costumista i de tema rural de Giovanni Verga, representant del *verismo*. La narració, que pertany al recull *Vita dei*

2. Hem modernitzat l'ortografia i regularitzat la puntuació en els textos transcrits.

3. Camps (1997: 120, nota 1).

Campi, de 1880, val a dir que s'havia fet força coneguda perquè s'hi havia basat una òpera de Pietro Mascagni estrenada el 1890 amb el mateix nom.⁴ La traducció catalana, d'autor desconegut, anosta els noms dels personatges i, a més, elimina de la narració les referències explícites als costums de la vida rural siciliana que l'original vol retratar.

Catalònia és la introductora de Gabriele D'Annunzio a Catalunya. Ens en transmet dues composicions poètiques i un llarg article. El primer poema, «A la Dida» (1a època, núm. 2, 10 març 1898), és traducció d'Emili Guanyavents i la segona, «Suspiria de profundis» (1a època, núm. 6, 15 maig 1898), de Joan Pérez-Jorba. Després, a partir de juny de 1898 i en números successius, apareix l'estudi de Joan Pérez-Jorba que constitueix la veritable presentació de D'Annunzio a Catalunya. Assumpta Camps se n'ha ocupat i creu que pretén donar a conèixer una «personalitat original i vigorosa que [...] resum quelcom de l'orientació psíquica i una fase del moviment ideal d'aquests temps». També considera que l'interès demostrat respon a la «introducció de figures del panorama de la fi del segle interpretades des dels propòsits del vitalisme regeneracionista». L'article no només havia estat precedit a *Catalònia* per les traduccions esmentades sinó també per nombroses referències a la secció «Revista de revistes», que elaborava el mateix Pérez-Jorba i que recollia informacions publicades en altres publicacions literàries del continent. Camps considera que l'interès per l'autor es pot considerar «en part, subsidiari de la recepció francesa de D'Annunzio. A partir de 1893, en efecte, comencen a proliferar les notícies de D'Annunzio a la premsa de París» i en cita les de referència.⁵

Incloem també en aquest apartat sobre literatura italiana un article d'Alexandre Cortada a *L'Avenç* (2a època, II, núm. 12, 31 desembre 1890) a propòsit de l'*Otello* de Verdi, tot i que en la seva major part lloa l'obra de Shakespeare i només es refereix a l'adaptació de Verdi per deplorar-la. Tota la força brutal, caòtica i genial que troba en els personatges de Shakespeare s'ha perdut —diu— en la versió operística. I tota la grandesa dels retrats al natural que féu el geni anglès (i

4. El llibret era de Giovanni Targioni-Tozzetti i de Guido Menasci. Verga interposà un litigi per plagi, que va guanyar.

5. Camps (1997: 120-121) per a les citacions sobre D'Annunzio.

addueix llavors citacions de referents ineludibles del moment, com ara Taine o Zola) ha «sigut completament desfet per Boito [el llibretista] [...] arribant en algunes escenes, com totes les del quart acte des de que surt Otello, al comble del ridícul». Finalment, creu que l'adaptació de Verdi és una heretgia, com totes les que fan els músics ja que, en lloc de fondre les dues arts per aconseguir «formar l'art únic i universal, en fan com un lloc de passatemps i esbarjo» (p. 280).

Literatura russa

Els dos representants d'aquesta literatura a *L'Avenç*, Tolstoi i Fet, representen dos noms capdavaners de la literatura russa del moment; de la narrativa el primer i de la poesia el segon.

Tolstoi hi aporta dues narracions de tema rural, aparegudes el setembre de 1891 (2a època, III, núm. 9) i l'abril de 1892 (2a època, IV, núm. 4), respectivament. Tot i que no apareix el seu nom a la revista, la traducció —probablement feta a través del francès—⁶ es deu a Joaquim Casas-Carbó.⁷ La incorporació de narracions de Tolstoi, d'ambient rural i voluntat realista, està en sintonia amb el tipus de narrativa defensat des de la revista i preconitzat com a exemple, tot i que no es dedica cap comentari a l'autor.

El cas del poeta Afanasy Fet també està en sintonia amb el que anem veient per a la poesia. Fet, amic de Tolstoi, poeta líric i traductor, influí els simbolistes amb les seves composicions esteticistes on descrivia vívids moments lírics. D'aquest estil és el poema que apareix a *L'Avenç* (2a època, V, núm. 15-16, agost 1893), traduït per Joan Sardà en la que és de manera més que probable la primera traducció peninsular d'aquest poeta rus.⁸

6. Com era habitual abans de la primera traducció directa del rus al català, segons Pinyol (1997: 249) deguda a Slaby. En una de les poques notes que trobem a «El Mujik Pakhom», Casas-Carbó defensa l'ús de l'expressió *vivien ben allerats* i llavors hi diu: «*Viure allerat* és locució usada a la costa de llevant en el mateix sentit de *vivre à son aise, largement, vivre a sus anchas*.» A «Més gros el foc com més llenya s'hi tira», hi retrobem la mateixa expressió, ara ja sense cap justificació.

7. Sí que van signades dins del volum de *Contes* de Tolstoi que sortí el 1903 a la «Biblioteca Popular de l'Avenç» amb el número 2.

8. Si més no, així ho sostingué en el col·loqui posterior a la comunicació el Dr. Joaquín Torquemada, de la Universitat de Granada.

Literatura noruega

La gran figura de la literatura noruega que *L'Avenç* dona a conèixer és Henrik Ibsen. Rigorosament coetani de la revista, Ibsen és un autor de gran càrrega ideològica, clau per a l'època en general i per al modernisme en concret, del qual es convertí en un important referent. Entre octubre i desembre de 1893 s'hi publica, en tres parts, *Espectres*, en traducció de Pompeu Fabra i de Joaquim Casas-Carbó, tal com es comenta més endavant a l'apartat sobre les traduccions.

També cal ressenyar la crítica apareguda a *L'Avenç* sobre l'estrena en castellà d'*Un enemigo del pueblo* a Barcelona (2a època, núm. 8, 31 abril 1893). L'article, degut a Jaume Brossa, es fa servir per denigrar la literatura local i enaltir l'alenada de frescor que representa veure Ibsen a la ciutat. Tot i així, no deixa de lamentar que l'estrena hagi passat desapercebuda i que dugués «caràcter d'importació industrial». Alhora, reclama atenció per a la «construcció teatral» de l'obra, que el crític troba insuperable i que hauria d'empeltar tot el que es fa a Catalunya. Després entra en el rerefons ideològic de la peça i en glossa diversos aspectes més filosòfics per acabar amb la comparació d'Ibsen amb altres figures com Bakunin, Stirner, Nietzsche, Spencer, Stuart-Mill o Humboldt. Val a dir que en l'article comenta força la traducció, de Costa i de Jordà, considerada passable (de la qual fem esment més endavant).

La influència d'Ibsen centrà força mirades cap a Noruega. Per això cal afegir a la llista encara dos articles més que s'hi refereixen, tots dos a *Catalònia*. El primer conté la traducció d'un text de Bjørnson sobre la unió de Suècia i Noruega (1a època, núm. 14-15, setembre 1898), cosa que demostra que la revista seguia molt de prop els conflictes derivats dels processos de recuperació nacional europeus. El segon és un interessant article sobre el teatre noruec (1a època, núm. 17, 31 octubre 1898). El devem a Jaume Brossa i no és un comentari literari sinó sobre la política teatral. «La tasca d'alçar teatres que siguin verdaderes institucions d'art i no mercats on tot se falsifica, obres, actors i públic, és una tasca que està despertant interès per tot arreu». Repassa la situació en diferents països i es concentra després en el cas de Noruega i l'empresa de construir el seu Teatre Nacional, procés que descriu amb força detall. Tot plegat li serveix per acabar

amb una mirada cap a casa i fer-se la pregunta: «per què no hauria d'existir una cosa semblant a Catalunya?». Ell mateix es respon que la gent de casa només està pendent de «valors que donguin el 6 i 8 per 100» i que aquesta gent consideraria «una bestiesa inconcebible donar capital per quelcom que tendeixi a enaltir l'art, la ciència o les lletres, però que no dongui benefici pecuniari». Acaba, però, exigint que per poder posar-se a l'alçada de Noruega s'ha de desenvolupar un «teatre català», i això haurà de començar pels dramaturgs, després pels actors i, finalment, amb la casa «quan hi hagués algú que mereixés hostatjar-s'hi» (p. 263).

Literatura holandesa

Tot i la migradesa de l'única aparició de la literatura neerlandesa, la de Louis Couperus, a *Catalònia* (1a època, núm. 18, novembre 1898), és prou interessant pel paràgraf preliminar que Joan Pérez-Jorba dedicà a l'autor abans del fragment d'una seva novel·la, *Majestat*, publicada el 1893 i traduïda cinc anys després. El considera un dels millors novel·listes d'Europa, profund i original. Les característiques que en pondera constitueixen una declaració d'afinitats tan explícites que no pot portar a confusió de cap mena i que podria passar per una definició de la novel·la modernista de la línia marcada per *Solitud* o *Els sots feréstecs*:

Poeta interior i simbòlic, que alhora sap traduir el tràgic misteri de la vida i la hipotètica significació moral de les coses, ell amb les seves obres ens ha donat pàgines d'una poesia altament sentida i refinada, fragments inspirats en un lirisme subtil i decadent; ell ens ha ofert descripcions de naturalesa plenes de veritat, amb una mena de panteisme simbòlic i real, impregnat de l'esperit i de l'essència del terror originari. (p. 279-280)

Sobre els personatges, afegeix: «Un penetrant aroma de fatídic simbolisme i d'anginiosa decadència volta l'esperit melancònic dels seus personatges, exteriorment tranquils i somrisents» (p. 280). El fragment prové d'una novel·la de 1893 i la traducció es publica el novembre de 1898. Couperus fou un novel·lista d'èxit, en molts

sentits. Després d'alguns intents en poesia, es dedicà a la narrativa i triomfà amb una novel·la d'inspiració naturalista, estil que derivà després cap a produccions de caire decadentista i, més tard, cap a l'exploració d'altres terrenys. Molt prolífic, la seva obra es traduí a moltes llengües.

Literatura occitana

Dins *L'Avenç*, la primera referència al felibritge, aleshores tan actiu i agermanat amb un seguit d'escriptors catalans, es troba el 1884 (número d'octubre/novembre/desembre) amb un article anònim sobre «Los felibres provençals Roumanille i Aubanel», seguit per una presentació, firmada per Valentí Almirall, de Loïs Romieu, company i coetani de Mistral, de qui el 1890 se'n publica una doble traducció: la del discurs que l'escriptor havia pronunciat a Barcelona el 3 de març anterior, a la seu del Centre Català, i la d'un poema, acompanyada del text en la llengua original. Un any després n'apareix una segona, «La cançó de l'ovellera», que, escrita en aranès per Joan Benosa (i també reproduïda en la llengua original), va precedida per un text de presentació que, alhora, descriu alguns trets gramaticals del gascó. Per contrast, l'únic rastre de les lletres occitanes dins *Catalònia* (1a època, número 1, febrer 1898) es limita a una ressenya de la traducció catalana de *Lou Rose*, de Mistral, que, amb el títol de *Lo poema del Rose*, acabava de publicar la «Biblioteca de l'Atlàntida»; el ressenyador, però, que no és altre que Joan Pérez-Jorba, se circumscriu a glossar, amb tons molt elogiosos, la figura del traductor, Josep Soler i Miquel, mort l'any anterior.

Literatura espanyola

A tall de curiositat, cal consignar que l'única aparició de la literatura en espanyol es limita a Emilio Blanchet Bitton, poeta i novel·lista cubà que emigrà el 1869 cap a Nova York i després cap a Barcelona, on residí fins a 1899, moment en què tornà a Cuba. A la capital catalana va viure relacionat amb la Universitat, on va obte-

nir diversos mèrits acadèmics i distincions, i va fer algunes classes en substitució de Jacinto Díaz titular de la càtedra d'història de la literatura hel·lènica. Sens dubte aquestes relacions deuen explicar el fet que *L'Avenç* publiqui el 1884 (1a època, III, núm. 35, oct.-nov.-des. 1884) la traducció catalana d'un fragment d'una obra seva en preparació que tracta de Popea, muller de Neró, en una mena de «ficcio històrica».⁹ La traducció s'acompanya d'una sucosa nota de la redacció que avisa els lectors que hi llegiran un tipus de narració que no és la que la revista defensa normalment:

Lo present treball forma part d'una obra que ab lo títol *Las expiaciones de la Historia* prepara lo il·lustrat escriptor cubà Sr. Blanchet. Lo llibre, d'un gènere nou entre nosaltres, se compona de narracions històriques, cada una de les quals porta un fi relacionat amb la idea general del volum. Traduïm amb gust la narració *Sabina Popea*, per més que no estigui tallada pel patró que hem vingut defensant fins avui, com una excepció i per lo plaer que tenim en donar a conèixer alguna cosa de l'obra en qüestió. N. de la R. (p. 588)

Efectivament, el text desdiu de la majoritària presència de relats realistes, costumistes i naturalistes que trobem en aquesta primera època de *L'Avenç*.

Literatura grega clàssica

Artur Masriera i Colomer va traduir la tragèdia *Els perses* d'Èsquil i *Catalònia* la va publicar en diferents números de la primera època de la revista, el 1898. Masriera era un traductor molt partidari de la fidelitat absoluta, encara que això anés en «detriment, de vegades, de l'harmonia i l'elegància estilístiques» i ho era en nom «d'una concepció acadèmica, docta, de la tasca de traduir», en paraules de Montserrat Bacardí.¹⁰ Aquesta fou una de les traduccions que Masriera feia «per amor als estudis clàssics i continuada com a un

9. L'obra en qüestió aparegué el 1885 amb el títol *El libro de las expiaciones*, publicat a Barcelona per Lluís Tasso.

10. Procedents d'un text seu encara inèdit sobre el Masriera traductor que ens ha cedit amablement.

dels esbarjos més agradívols de tota una vida consagrada a l'estudi».¹¹ Aquell mateix any, Masriera havia lliurat també a la impremta el *Prometeu encadenat* i encara el *Hamlet* de Shakespeare. Totes tres constitueixen primeres versions íntegres en la nostra llengua.

Crítiques sobre traduccions. Notes sobre alguns traductors

Una de les notes més originals i valuoses de les ressenyes, sovint ben anticonvencionals, resideix en les valoracions de la traducció de l'obra comentada, un aspecte sovint negligit després i fins i tot avui dia. I un aspecte que posa en relleu, no tan sols la importància concedida a la qualitat de les versions, sinó també el rigor amb què es redactaven uns textos que, en general, no solien ni solen anar gaire més enllà d'una nota per sortir del pas. Així, si la traducció castellana de la *Commedia* de Dante que acabava de publicar l'editorial Salvatella resultava «bastant sospitosa», sobre la de *Ivanhoe* a la mateixa llengua, obra de Joan Tomàs i Salvany, es formulen un seguit de reserves: «La traducció [...] la creiem fins a cert punt bona. Si no fossin algunes expressions que a l'interpretar-les lo Sr. Tomàs i Salvany les ha fetes impròpies en boca dels personatges de la novel·la, i unes poques (sobretot referents a objectes d'indumentària) que no estan ben traduïdes, gairebé no tindriem res que dir-hi» (*L'Avenç*, 1a època, núm. 15, juny 1883). Unes quantes mostres més. La publicació d'una luxosa edició de *La dama de las camelias* (obra, altrament, «qual vulgarització és més perjudicial que profitosa») mou a comentar el ressenyador (amagat sota la inicial A.) que la traducció, deguda a un tal Del Real, «no és més que mitjana» i que l'«autor no ha sapigut sempre castellanitzar los giros francesos» (*L'Avenç*, 1a època, núm. 16, juliol 1883). Molta més substància presenta el comentari dels poemes de Tennyson, traduïts al castellà per Vicente de Arana i publicats dins la «Biblioteca Verdaguer». Per fer-se una idea de la poesia de l'autor, diu A., no hi ajuda gaire

una traducció en prosa com ho és aquesta. Veritat és que no és assumpte fàcil la de fer-la en vers, però és aqueixa dificultat insu-

11. Masriera (1898).

perable? La fidelitat de la versió hi haguera perdut molt sens dubte, però l'obra s'haguera llegit amb més gust que ara, en què podem dir que a la prosa es barreja el sabor poètic i al castellà el sabor de la llengua anglesa (*L'Avenç*, 1a època, núm. 22, 15 gener 1884).

El traductor Cecilio Navarro es converteix a *L'Avenç* en una mena de cap d'esquila. Així, arran de l'aparició d'una traducció castellana dels contes de Perrault feta per ell, el ressenyador (el mateix que recorre a la inicial A.) comença afirmant que, després de la versió castellana de Coll i Vehí, «lo camp queda ja poc menys que segat per a los que vulguin tornar a traduir-lo en la mateixa llengua». I afegeix aquest judici gratuït: «No obstant lo senyor Navarro s'atreveix a fer-ho avui. Com no ens ha vagat per a llegir el tomo, suposem que haurà volgut ésser més literal, però també suposem (a judicar per alguna altra traducció del francès que d'ell coneixem) que no haurà fet una obra tan literària» (1a època, núm. 13, abril 1883,). El mateix ressenyador que usa la inicial A. envesteix molt més durament contra el mateix traductor arran de la publicació, a la «Biblioteca Arte y Letras», de *La razón social Fromont y Risler*, d'Alphonse Daudet:

Dol haver-ho de dir, però és la veritat. La traducció de *Fromont jeune et Risler aîné*, que dona peu a aquesta nota bibliogràfica, nos ha deixat poc menys que escandalitzats. Fins ara havíem cregut que Daudet era un gran estilista que no necessitava que ningú li esmenés la plana. Després de llegida la present traducció hem vist que el Sr. Navarro opina lo contrari des del moment que fa dir en castellà al gran novel·lista una infinitat de coses que no ha dit en francès i una altra infinitat que les ha dit de diferenta manera perquè aixís estan bé i com les diu lo Sr. Navarro no ho estan. [...]. Aquell estil de Daudet tan propi, tan característic, estil de veritable autor de primer ordre, resulta aquí amb totes les banalitats, amb tots los adjectius sense raó d'ésser, amb tots los giros gastats d'un gasetiller (*L'Avenç*, 1a època, núm. 23, 31 gener 1884, p. 151-152).

Encara a *L'Avenç*, cal ressenyar el que diu Jaume Brossa en la crònica de l'estrena d'*Un enemigo del pueblo*, d'Ibsen, a Barcelona, text al qual ja ens hem referit en el lloc corresponent. Qualifica la traducció de passable, tot i que etziba als traductors que és feta en «castellà de diari barceloní amb alguns gal·licismes». Se'n fa càrrec, però, perquè

«aquí pocs estan capacitats per escriure el castellà *comme il faut*» i, en comparació amb altres obres que s'han vist a Barcelona, considera els traductors (Costa i Jordà) com «dos herois» (2a època, núm. 8, abril 1893).

Les traduccions publicades a Madrid no escaparen tampoc al judici sever de *Catalònia*. Pompeu Gener, escrivint per desmentir que Nietzsche fos el creador de l'anarquisme, en fa una valoració i reporta l'anècdota següent:

Parlant clar, lo que hi ha és que a Madrid, en general, tot se judica a la lleugera i que per part de certs conservadors, tot lo que no és catòlic, apostòlic i romà i partidari de la monarquia hereditària, i fins diré de la dinastia regnant, ho qualifiquen d'anarquisme, com qualificava de *latrofaciosos* als lliberals del 67 i 68 el cèlebre comte de Chestre, sobretot després que a la seva pèssima traducció dels profetes judaics va dirigir-se-li el següent *pasquí*: ¿Sabes tú por qué lloraba / el profeta Jeremías? / Porque ya profetizaba / que tú le traducirías (*Catalònia*, 1a època, núm. 5, 25 abril 1898, p. 80).

Tota una altra intenció, digna de ser subratllada, té un altre comentari sobre una traducció a les pàgines de *Catalònia*. Es tracta de la crònica, deguda a Joan Pérez-Jorba, d'una estrena del *Cyrano* que probablement traspuja rivalitats intel·lectuals:

Els traductors al castellà del *Cyrano de Bergerac* són els Srs. Via, Martí i Tintorer, catalanistes. No consignem pas això per despit patriòtic, perquè cadascú és lliure de fer les traduccions en l'idioma que millor li sembli, sinó per a donar a entendre que en aquells senyors no els ha pas mogut un amor viu per l'art, puix de lo contrari haurien fet la traducció en la nostra llengua, i si un interès exclusivament mercantilista (2a època, núm. 0, 25 desembre 1899, p. 7).

De l'elenc de traductors identificats sobresurten, per la freqüència, Joan Pérez-Jorba, i, per la rellevància intel·lectual, Joan Maragall i Pompeu Fabra. Per bé que les del primer són de l'alemany i que, segons Jaume Tur, ja hi traduïa des de 1883, cal tenir present que, d'acord amb el mateix crític, Maragall va reconèixer fins al final de la seva vida que ho havia de fer amb gran esforç i desxifrant cada frase «mercès a rellegir-la repetidament i amb calma» (Tur, 1974:

40). Pel que fa a les tres traduccions de Fabra, segons Josep Miracle la primera que aborda, conjuntament amb Casas-Carbó, és la del drama *Gengangeren*, d'Ibsen, batejat *Espectres* a imitació de la versió italiana; davant el coneixement insegur de l'original noruec, anostren l'obra amb l'ajuda de traduccions franceses, angleses i italianes.¹² En relació amb la tercera traducció fabriana, la del drama maeterlinckia *Interiors* apareguda a *Catalònia*, Miracle fa notar que hi sovintreja una colla de calcs literals de l'original francès que atribueix a vacil·lacions del lingüista. Cal no descartar la possibilitat, però, que el lingüista considerés que les traduccions constituïen un excel·lent banc de proves per assajar les seves propostes d'un model de llengua estàndard. En qualsevol cas, aquestes són les tres úniques traduccions teatrals fabrianes; dues més, de les quals tenim tan sols notícies, cal considerar-les perdudes.¹³

La traducció d'Èsquil deguda a Masriera és l'única en la qual sovintegen les notes del traductor, cosa que palesa la seva preocupació pel rigor en la seva tasca. N'hi ha tres que faciliten al lector el text de l'original per justificar millor les seves solucions de traducció. En dues més compara la concisió de les llengües implicades; dels dos exemples aportats, un va en favor de la catalana i l'altre de la grega. En darrer lloc, també inclou a les notes ajudes per a la millor comprensió del text (per exemple, explicant la manca de connotacions negatives que tenia la paraula 'bàrbar' per a Èsquil i entre els grecs en general).

Val a esmentar també l'aportació de Joan Sardà, una de les primeres versions d'un autor rus entre nosaltres d'acord amb el repertori, ja canònic, de Ramon Pinyol. Apareguda l'agost de 1893,

12. La traducció s'acompanya d'una nota inicial sobre el títol original i les dificultats de traduir-lo. S'hi diu que la millor traducció és la que se n'ha fet en francès ('révenants') i que, a falta de paraula que tradueixi exactament l'original, opten per la solució que s'ha aplicat en italià ('spettri'). Esmenten explícitament que no troben adequada la solució adoptada en anglès ('ghosts'). En la mateixa nota declaren que han traduït de l'original, tenint a la vista «les excel·lents traduccions anglesa de Mr. William Archer i franceses de M. Prozor i de M. Rodolphe Darzens» (*L'Avenç*, 2a època, V, núm. 20-21, 31 octubre-15 novembre 1893, p. 323).

13. Es tracta de *Rosmersholm*, d'Ibsen, i de *Ulalume*, de Poe (Miracle, 1986: 158-159).

coincideix cronològicament amb dos articles del crític publicats a *La Vanguardia* el 9 i l'11 de setembre del mateix any i centrats en el comentari d'un volum de M. de Saint-Albin titulat *Les poètes russes. Antologie et notices biographiques* (París: Chez Savine, 1893), cosa que permet deduir que la traducció que ens ocupa va fer-se indirectament del francès —procediment d'altra banda aleshores ben habitual. També indirectes devien ser les traduccions hongareses de Massó, per bé que havia fet una estada en aquell país.

Conclusions

1. Dins el programa de modernització cultural emprès pels intel·lectuals que orbiten al voltant de *L'Avenç* i *Catalònia*, les traduccions hi tenen un paper essencial. Ho palesa no tan sols l'abundància, sinó que s'hi dediquin els responsables directes de totes dues tribunes.
2. Les incorporacions literàries foranes a *L'Avenç* giren a l'entorn de l'eix filosòfic (idees modernes), del líricopatriòtic o del narratiu-costumista d'estètica naturalista.
3. Si a *L'Avenç* l'atenció prioritària se centra en les lletres franceses, a *Catalònia* es produeix un desplaçament notori a les belgues, germàniques i nòrdiques, amb Maeterlinck, Nietzsche i Ibsen al capdavant. La presència de tots tres es troba entre les primeres documentades dins les literatures hispàniques.
4. Les ressenyes de llibres traduïts solen incloure una valoració de la traducció que va molt més enllà del simple comentari fet tot passant.
5. De les 63 traduccions literàries localitzades, 26 (41%) pertanyen a la literatura francesa o francòfona, seguida per l'alemanya amb 11 (17,5%), l'hongaresa (aquesta, però, amb només dos autors) i l'anglosaxona. Segueixen en presència la russa, la italiana, la noruega i l'occitana i tanquen el grup amb una sola aparició la neerlandesa, la grega clàssica i l'espanyola.

Bibliografia

- CAMPS, Assumpta (1997). «L'obra poètica de D'Annunzio en català: la raó d'una tria». *Llengua & Literatura*, núm. 8, p. 119-148.
- CAPDEVILA, Maria; ILLA, Maria Carme (1990). *Índexs de la revista «L'Avenç»*. Barcelona: Barcino.
- CORRETGER, Montserrat (1986). «Estudi de les col·laboracions literàries de creació en prosa a la revista "L'Avenç" (1882-1884, primera època, i 1889-1893, segona època)». Dins: *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Tarragona-Salou, 1-5 d'octubre de 1985*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 91-113.
- ESQUERRA, Ramon (1937). *Shakespeare a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- MARFANY, Joan-Lluís (1986). «El Modernisme». Dins: RIQUER, Martí de; COMAS, Antoni; MOLAS, Joaquim. *Història de la literatura catalana*. Vol. 8. Barcelona: Ariel, p. 75-142.
- MASRIERA, Artur (1898). «Notícia d'Aeschyl i ses obres». Dins: *Prometheu encadenat*. Barcelona: Tipografia L'Avenç. [Citat a BACARDÍ, M.; FONTCUBERTA, J.; PARCERISAS, F. (ed.). *Cent anys de traducció al català (1891-1990): Antologia*. Vic: Eumo Editorial, p. 27.]
- MIRACLE, Josep (1986). «Pompeu Fabra, traductor teatral». *Estudis Escènics*, núm. 28 (desembre), p. 149-162.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon (1997). «Les traduccions de literatura russa a Catalunya fins a la guerra civil. Esbós d'una bibliografia». Dins: GONZÁLEZ, S.; LAFARGA, F. (ed.) *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Vic: Eumo Editorial, p. 247-264.
- «Shakespeare a Catalunya, fins a 1937». *Estudios escénicos*, núm. 17 (juliol 1973), p. 59-64.
- TUR, Jaume (1974). *Maragall i Goethe. Les traduccions del Faust*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Apèndix. Traduccions

L'Avenç. Primera època

AUTOR	TÍTOL	TRAD.	DATA	Vol. i Núm.	Pàg.
BECKER, Nikolaus	Lo Rhin aleman	Cels Gomis	12/1884	III, 35	521-522
BLANCHET BITTON, Emilio	Sabina Popea	s/n de tr.	12/1884	III, 35	588-595
CAZE, Robert	Les arracades	s/n de tr.	6/1884	III, 32	318-321
COPÉE, François	Adagio	s/n de tr.	9/1884	II, 18	322
COPÉE, François	Lo llessamí (Ile-genda húngara)	Apel·les Mestres	12/1884	III, 35	538-542
DAUDET, Alphonse	La darrera classe. Relació d'un noi alsacià	J. Massó i Torrents	4/1883	I, 13	161-165
MUSSET, Alfred de	Resposta	Cels Gomis	12/1884	III, 35	522
PETŐFI, Sandor	La perla	s/n de tr.	3/1884	III, 27	213
RAMBERT, Eugène	Nostre Rin	Cels Gomis	12/1884	III, 35	523
SHAKESPEARE, William	Hamlet.	Ovidi de Llanza	6/1884	III, 32	322
ZOLA, Émile	L'atac del molí	s/n de tr.	2-9/1884	III, 24-34	

L'Avenç. Segona època

ARANY, Janos	La cigonya captiva	s/n de tr.	1/1893	V, 2	29
BAUDELAIRE, Charles	Sis poemets en prosa (<i>Cadascú sa quimera, Les multituds, La joguina del pobre, La solitud, Els projectes, Els beneficis de la lluna</i>)	s/n de tr.	6/1893	V, 11-12	173-176
BENOSA, Joan	La cançó de l'ovellera	A. V.	6/1891	III, 6	164-167
BURNS, Robert	A un petó	s/n de tr.	1/1890	II, 1	15

FASTENRATH, Johannes	Dedicatòria	Ramon Arabia i Solanas	5/1890	II, 5	115-116
FET, Afanasy	Nocturn	Joan Sardà	8/1893	V, 15-16	248-249
GOETHE, Johann-Wolfgang	Mignon	Joan Maragall	8/1891	III, 8	255
GOETHE, Johann-Wolfgang	Epigrames venecians	Joan Maragall	4/1892	IV, 4	114-115
IBSEN, Henrik	Espectres	Pompeu Fabra i Joaquim Casas-Carbó	10-12/1893	V, 20-21, 22, 23-24	323-336; 339-347; 353-372
LECONTE DE LISLE, Ch.	La darrera visió	Jaume Brossa	8/1893	V, 15-16	249-250
MAETERLINCK, Maurice	La intrusa	Pompeu Fabra	8/1893	V, 15-16	225-240
NIETZSCHE, Friedrich	Fragments de les obres de Nietzsche	s/n de tr. [Joan Maragall?]	11/1893	V, 20-21	305-309
PETŐFI, Sandor	Dalaim (Mos cants), L'ídol, Ma esposa i mon sabre, Lo naixement del meu fill, A ma Adelaida	Jaume Massó i Torrents	6/1889	I, 6	98-104
PETŐFI, Sandor	L'ídol	s/n de tr. [Jaume Massó i Torrents ?]	4/1893	V, 8	119
RENAN, Ernest	Pregària sobre l'Acropolis	s/n de tr.	10/1892	IV, 10	301-305
ROMIEU, Loïs	Discurs pronunciat per lo felibre Lluís Roumieux / ¡Canta Roumieux!	s/n de tr.	3/1890	II, 3	69-71
ROSNY, J. H.	La bassal	s/n de tr.	1/1890	II, 1	10-14

SACHER-MASOCH, Leopold	Ja tornarà! (Historieta galitziana)	s/n de tr. [Joaquim Casas-Carbó]	6/1892	IV, 6	177-185
SACHER-MASOCH, Leopold	Pintschew i Mintschew. Narració jueva	s/n de tr. [Joaquim Casas-Carbó]	9-12/ 1892	IV, 9, 11, 12	282-288; 339-350; 358-367
SPRONCK, Maurice	La llegenda de Joan Garí	s/n de tr.	5/1892	IV, 5	141-147
TOLSTOI, Lev	El Mujik Pakhom	s/n de tr. [Joaquim Casas-Carbó]	9/1891	III, 9	269-280
TOLSTOI, Lev	Més gros el foc com més llenya s'hi tira	s/n de tr. [Joaquim Casas-Carbó]	4/1892	IV, 4	102-113
VERGA, Giovanni	Cavalleria rusticana	s/n de tr.	8/1892	IV, 8	225-229
ZOLA, Émile	Un discurs d'en Zola	s/n de tr.	5/1893	V, 10	145-149

Catalònia. Primera època

BAUDELAIRE, Charles	Don Joan a l'infern	Emili Guanyavents	25/2/1898	1	12-13
BAUDELAIRE, Charles	Ubriagueu-vos!	J[osep]. R[oca]. C[upull].	25/3/1898	3	51
BJØRNSTJERNE, Bjørnson	Sobre la unió de Suècia i Noruega	s/n de tr.	15 - 30/9/ 1898	14-15	221-222
COUPERUS, Louis	Majestat (novel·la, fragment)	J[Joan]. P[érez]. J[orba].	15/11/1898	18	280-281
D'ANNUNZIO, Gabriele	A la Dida	Emili Guanyavents	10/3/1898	2	33
D'ANNUNZIO, Gabriele	Suspiria de Profundis	Joan Pérez-Jorba	15/5/1898	6	103

EMERSON	Confiança en si mateix (fragments)	Ramon D. Perés	25/4/1898	5	90-91
ÈSQUIL	Els perses	Artur Masriera	25/3 - 15/5 1898	3, 4, 5, 6	47-51, 71-74, 91-94, 106-112
GOETHE	Dedicatòria	Joan Maragall	31/5/1898	7	117-119
GOETHE	Ifigènia a Tàurida	Joan Maragall	15/6 - 15-30 /9/1898	8, 9, 10-11, 12-13, 14-15	133-140, 157-162, 181-187, 202-208, 228-234
MAETERLINK, Maurice	Interior	Pompeu Fabra	10/3/1898	2	25-33
MALLARMÉ, Stéphane	Mon ànima a ton front	J[oa]n. P[é]rez. J[or]ba.	15-30/9/1898	14-15	221
NIETZSCHE, Frederic	Així parlà Zarathustra (Fragments del prefaci)	Joan Maragall	15/11/1898	18	269-271
NIETZSCHE, Frederic	A l'anar a sortir el sol. El coneixement pur	Joan Maragall	25/2/1898	1	13-15
ROSSETTI, Dante Gabriel	Sant Lluc, pintor	Alfred Opisso	15-30/9/1898	14-15	217
SHELLEY, Percy Bysshe	Sobre la Mort	Joan Pérez-Jorba	15-30/9/1898	14-15	228
VICAIRE, Gabriel	Juventut	E. Moliné i Brasés	30/6/1898	9	162-163

Catalònia. Segona època

DIERX, Léon	La Set	Ernest Moliné i Brasés	20/1/1900	3	27
FRANCE, Anatole	L'ensenyança popular (Discurs inaugural de la Universitat Popular de París)	s/n de tr.	27/1/1900	4	36-37